

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

PREDUZETNIČKI EKOSISTEM I PREDUZETNIČKO OBRAZOVANJE

III godina: Preduzetnička ekonomija

Prof. dr Saša Petković

sasa.petkovic@ef.unibl.org

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

Ishodi učenja

Nakon interaktivnog učestvovanja na predavanjima, vježbama i samostalnog i grupnog rada na analizi studija slučaja, bićete u mogućnosti da:

- ∠ Se upoznate sa pojmom, genezom nastanka i značajem preduzetničkog ekosistema za razvoj preduzetništva.
- ∠ Shvatite ulogu i značaj preduzetničkog obrazovanja na svim nivoima formalnog obrazovanja u razvoju preduzetništva.
- ∠ Opišete moguće forme preduzetničkog obrazovanja u sistemu formalnog i neformalnog obrazovanja.
- ∠ Znate osnovne konture preduzetničkog ekosistema modernog univerziteta i njegov uticaj na preduzetničke namjere studenata i međusektorsku saradnju (Triple Helix model).

LITERATURA:

Petković, S. (2021). *Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri*. Banja Luka: Univezitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet i Udruženje ekonomista Republike Srpske SWOT.

Preduzetnički ekosistem – pojam i geneza nastanka

Harvard (Harvard Business School) počeo je da koristi radnu definiciju preduzetništva kao „**traženje mogućnosti izvan resursa koje trenutno kontrolišete**“ (Stevenson, 1983), što je dovelo do nekoliko važnih aspekata u razvoju preduzetništva, kao što su **traženje prilika ili kontrola resursa**. To prilično pomjera preduzetništvo u smjeru neizvjesnosti i smjelih, rizičnih poduhvata.

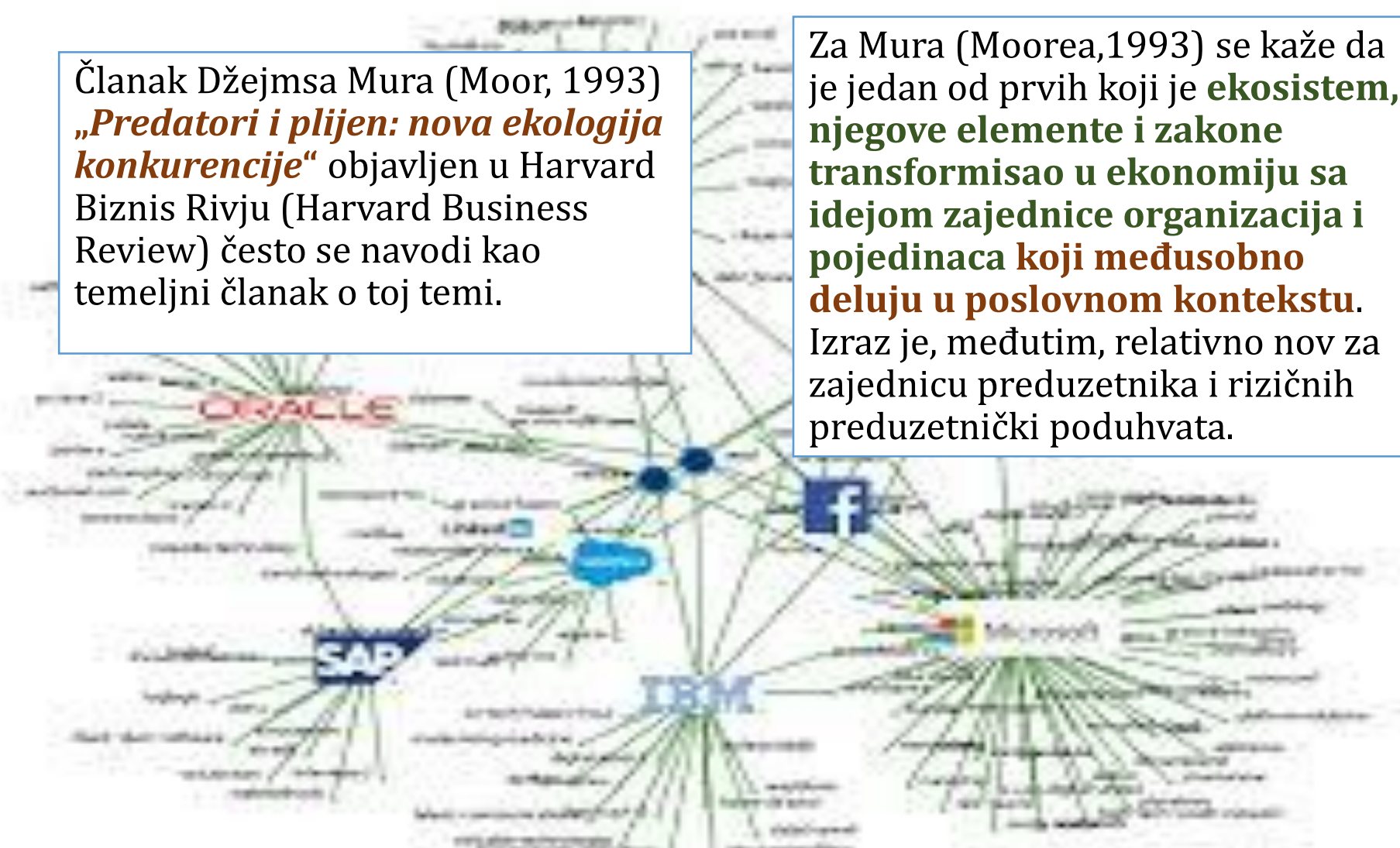
Preduzetnički ekosistemi su definisani kao **skup međuzavisnih aktera i faktora** koordinisanih na takav način da omogućavaju produktivno preduzetništvo na određenoj teritoriji (Stam & Spigel, 2016).

Džejs Mur – prvi koji je pisao o temi preduzetničkog ekosistema

Članak Džejsa Mura (Moor, 1993) „*Predatori i plijen: nova ekologija konkurencije*“ objavljen u Harvard Biznis Rivju (Harvard Business Review) često se navodi kao temeljni članak o toj temi.

Za Mura (Moorea, 1993) se kaže da je jedan od prvih koji je **ekosistem**, njegove elemente i zakone transformisao u ekonomiju sa idejom zajednice organizacija i pojedinaca koji međusobno deluju u poslovnom kontekstu. Izraz je, međutim, relativno nov za zajednicu preduzetnika i rizičnih preduzetnički poduhvata.

Ajzenbergov model preduzetničkog ekosistema

- Danijel Ajzenberg (Daniel Isenberg) jedan je od prvih istraživača koji je detaljnije prikazao preduzetnički ekosistem u članku objavljenom u časopisu Forbes.
- Ajzenberg ističe da se svaki preduzetnički ekosistem sastoji od šest glavnih domena:

❓ **Politika:** od liderstva do vlade

❓ **Finansije:** Finansijski kapital kao što su poslovni anđeli ili rizični kapital

❓ **Kultura:** od društvenih priča do društvenih normi

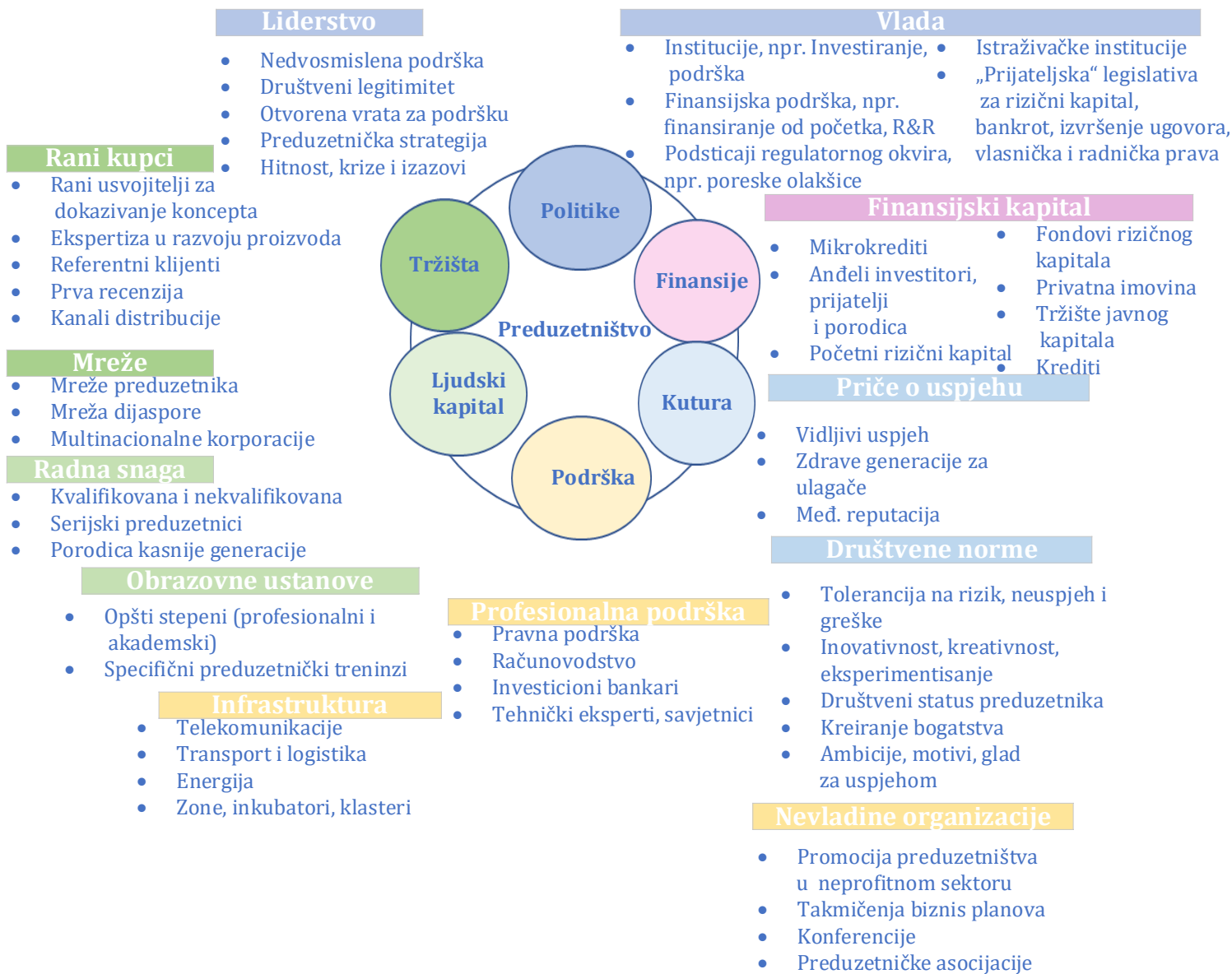
❓ **Podrška:** Od infrastrukture, za podršku profesijama i nevladinim organizacijama

❓ **Ljudski kapital:** od radne snage do obrazovnih ustanova

❓ **Tržišta:** od mreža do kupaca.

OBLASTI PREDUZETNIČKOG EKOSISTEMA

Slika 67

Preduzetnički ekosistem – model Stanford University – Ernest Young

PREDUZETNIČKI EKOSISTEM

The diagram consists of a large blue-outlined rectangular box at the top containing the title 'PREDUZETNIČKI EKOSISTEM'. Below this box are eight vertical blue bars, each connected to a smaller blue-outlined rectangular box containing a specific component of the ecosystem. The components are listed from left to right: Dostupna tržišta, Ljudski kapital Radna snaga, Finansiranje i finansije, Mentori Savjetnici Podrška Sistemi, Regulatorni okvir i infrastruktura, Obrazovanje i trening, Glavni univerziteti kao katalizatori, and Kulturna podrška.

Dostupna
tržišta

Ljudski
kapital
Radna
snaga

Finansira
nje i
finansije

Mentori
Savjetnici
Podrška
Sistemi

Regulator
ni okvir i
infrastruk
tura

Obrazova
nje i
trening

Glavni
univerziteti
kao
katalizatori

Kulturna
podrška

Bilješke. Preuzeto i adaptirano iz The World Economic Forum, 2013, navedeno u Schwarzkoph, 2016, str.27.

Top 15 startup ekosistema, prema časopisu Preduzetnik (Entrepreneur) su:

Silicijumska dolina,
Njujork, Los Anđeles,
Boston, Tel Aviv,
London, Čikago, Sijetl,
Berlin, Singapur, Pariz,
Sao Paulo, Moskva,
Santjago de Čile i
Bangalor (Leadem,
2016).

GEM definicija

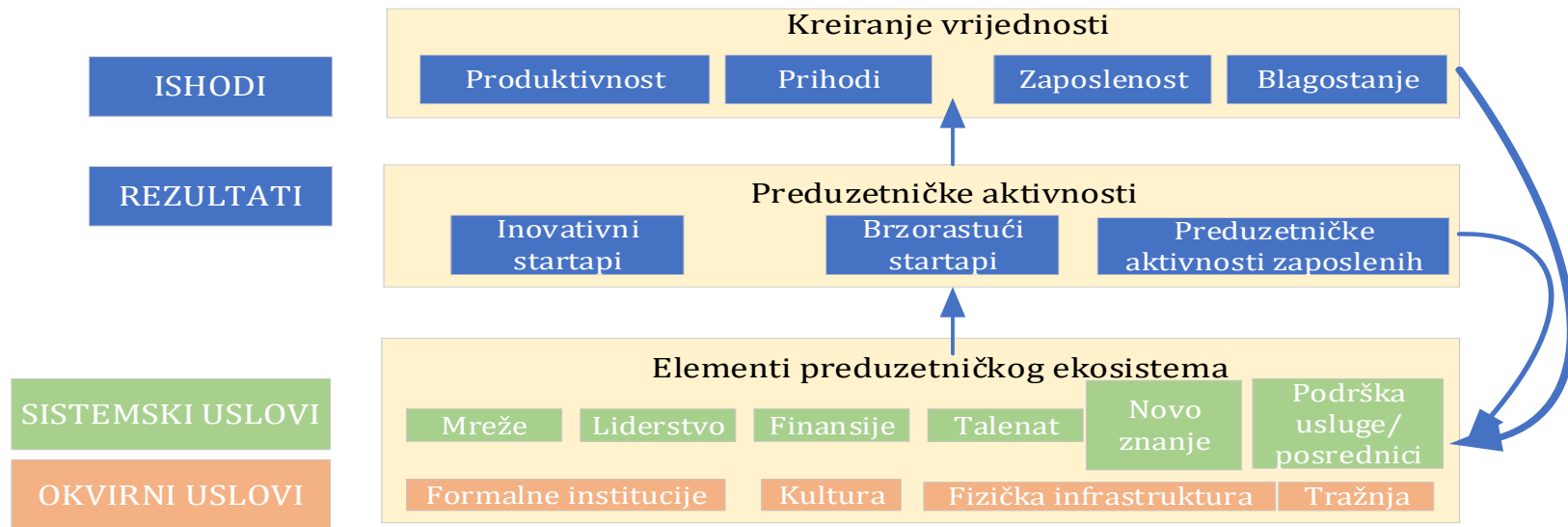
GEM (Global Entrepreneurship Monitor) definiše preduzetničke ekosisteme kao „**skup međuzavisnih aktera i faktora kordinisanih na takav način da omogućuju produktivno preduzetništvo na određenoj teritoriji, uvijek na podnacionalnom nivou**“.

Stamov model preduzetničkog ekosistema

Slika 68

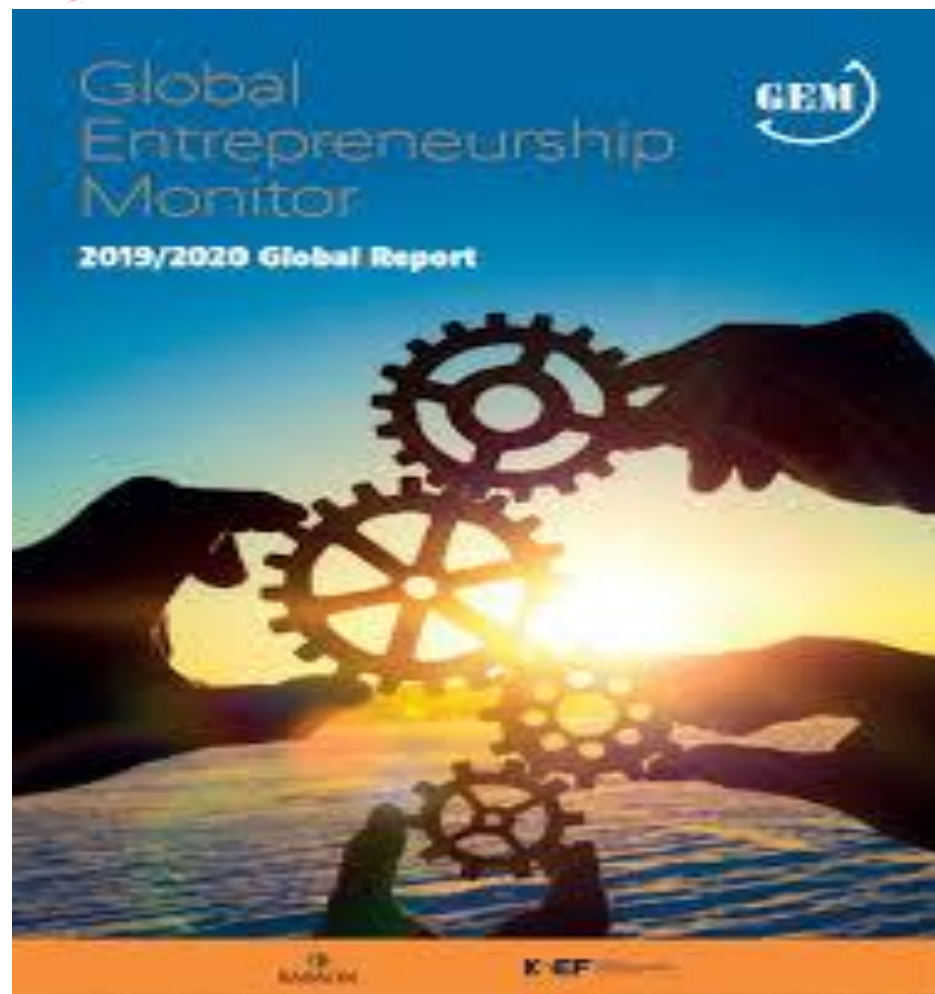
Stamov model preduzetničkog ekosistema

Bilješke. Preuzeto i adaptirano iz Stam, 2015.

ESI - Ecosystem Quality Composite Index

Iz Stamovog modela preduzetničkog ekosistema, od 2018. godine, u GEM-ove izvještaje uključen je novi **kompozitni indeks kvaliteta preduzetničkog ekosistema** (ESI - Ecosystem Quality Composite Index) kao dijagnostičko sredstvo koje pruža okvire i podatke za analizu skoro svakog podnacionalnog ekosistema (GEM, 2020).

Preduzetnički ekosistem u BiH

- Analizom preduzetničke infrastrukture u Republici Srpskoj možemo zaključiti da **nemamo ministarstvo** koje se isključivo bavi malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima, **nemamo anđele investitore, fondove rizičnog kapitala, faktoring kompanije i tehnološke parkove** (Petković & Berberović, 2013).
- Ministarstvo privredu i preduzetništva formirano je u decembru 2018. godine
- Coworking prostori i hubovi se otvaraju privatnom inicijativom (npr. Banjalučki Qlab), dok domaće crowdfunding platforme „traže svoj put“ (npr. <https://www.pocni.ba/>).
- **Od 2022. imamo 3 društva za faktoring a u 2024. se najavljuje izgradnja prvog NTP RS.**

- Ostale instrumente i institucije preduzetničke infrastrukture imamo, ali su generalno **nedovoljno razvijene i neravnomjerno rasprostranjene** na cijeloj teritoriji Republike Srpske.

Графикон 1

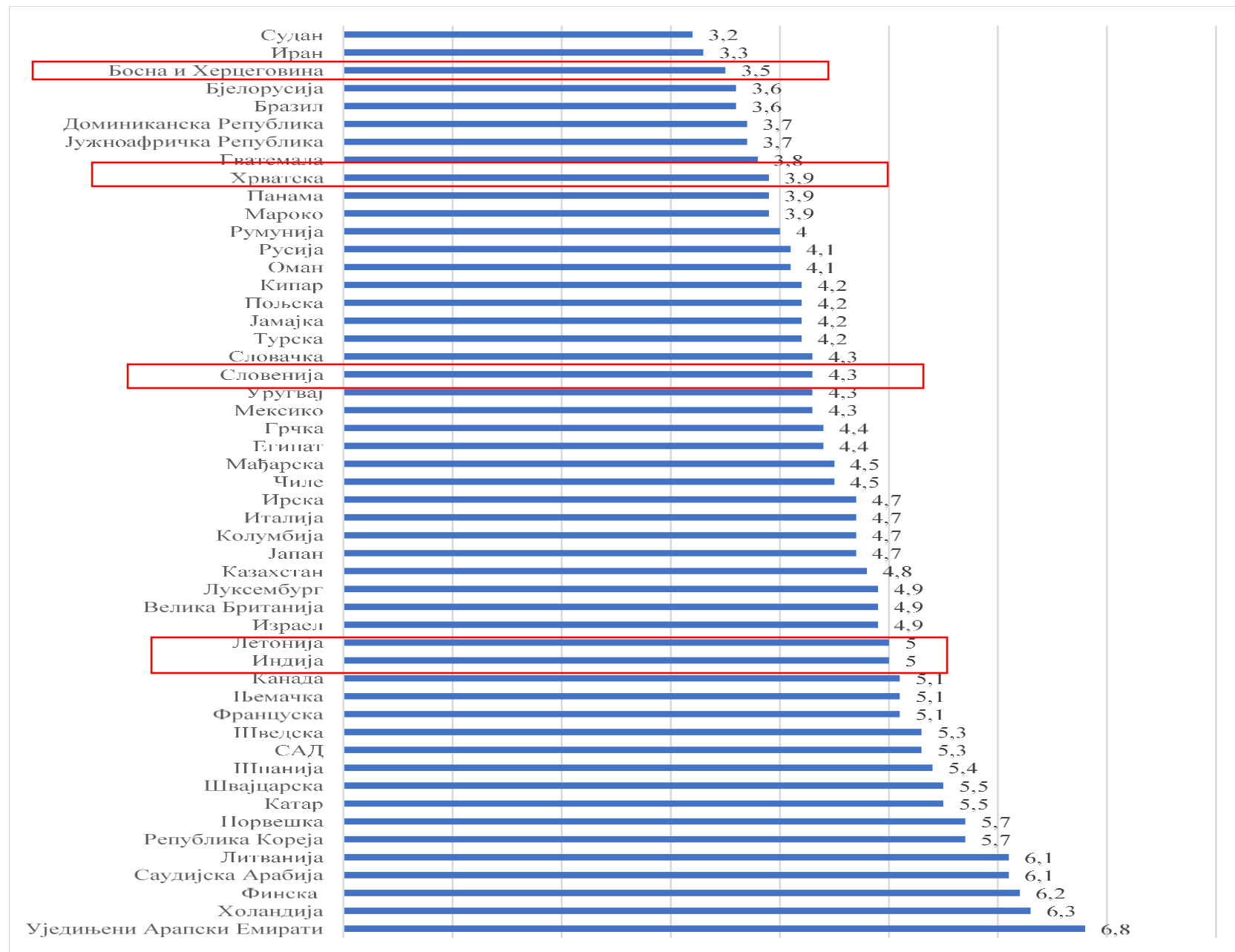
Предузетнички екосистем БиХ

Билешке. На графикону је представљен скор у девет елемената предузетничког екосистема БиХ према мишљењу 36 експерткиња и експерата из девет области представљених на графикону. Средња укупна **оцјена је 3,52** и знатно је испод „пролазне“ оцјене која износи пет (5) и која представља задовољавајући степен развоја предузетничког екосистема. Овај скор представља NECI скор или Индекс националног контекста предузетништва према GEM методологији, дериван из GEM NES студије (Vidović, 2022)

Графикон 2

NECI - Индекс националног контекста предузетништва

Bilješke. Preuzeto iz GEM, 2022, str. 90 i Vidović, 2022.

Uloga preduzetničkog obrazovanja u razvoju preduzetničke kulture

ENTREPRENEURSHIP EDUCATION

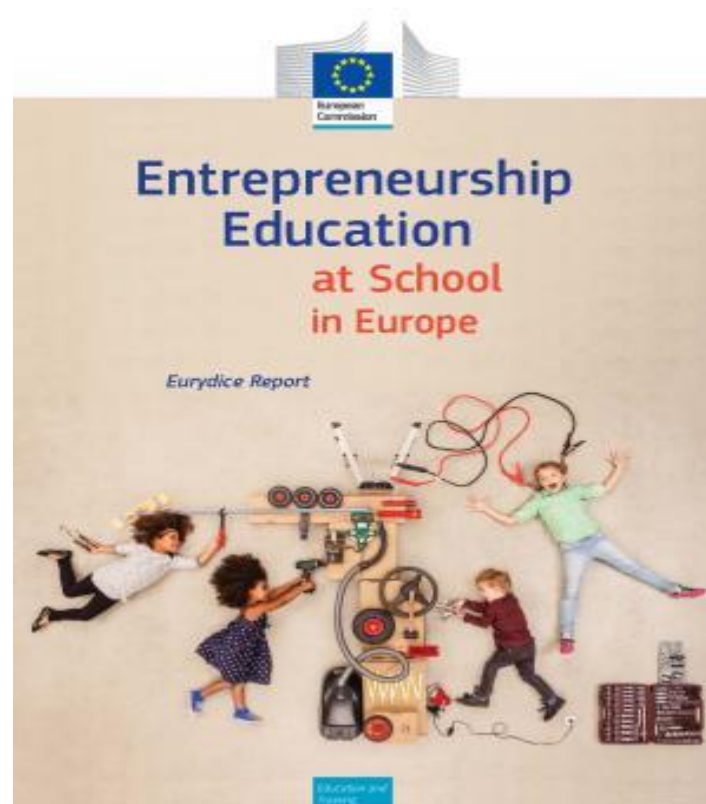
U dugom roku, reformisano moderno formalno obrazovanje na svim nivoima, kao i neformalno obrazovanje, a posebno **preduzetničko i STEAM obrazovanje**, mogli bi da daju značajan doprinos ekonomskom rastu i razvoju malih postranzicionih ekonomija u razvoju **kroz jačanje preduzetničkog ekosistema obrazovnih institucija** na svim nivoima i razvoj preduzetništva

STEAM obrazovanje - STEAM je obrazovni pristup učenju koji koristi nauku, tehnologiju, inženjerstvo, umjetnost i matematiku kao pristupne tačke za vođenje đaka da istražuju, razvijaju dijalog i kritičko mišljenje.

Preduzetnička edukacija

- **Preduzetnička edukacija** na svim nivoima formalnog i neformalnog obrazovanja **bitan je element preduzetničkog ekosistema** u razvijenim ekonomijama svijeta.
- Doba automatizacije zahtijeva razvoj ne samo **digitalnih, već i socijalnih i emocionalnih vještina**.
- Razvoj kreativnosti, podsticanje inovativnosti, analitičkog i kritičkog mišljenja, komunikacije, pregovaranja i vještine donošenja odluka, dobijaju na značaju.
- Ove vještine, koje su sastavni dio preduzetničkih kompetencija, **razvijaju se kroz preduzetničko obrazovanje**.

Podučavanje preduzetništva ili preduzetničko obrazovanje

Podučavanje preduzetništva ili preduzetničko obrazovanje podrazumijeva sve obrazovne aktivnosti koje imaju za cilj da pripreme ljude da budu odgovorni, preduzetni pojedinci koji posjeduju vještine, znanja i stavove potrebne da ih pripreme, kako bi ostvarili ciljeve koje su sebi postavili da žive ispunjeni život ...

Preduzetničko obrazovanje dovodi do veće zapošljivosti (European Commission, 2015).

Ekonomije zasnovane na znanju i inovativnosti

- ❑ Ekonomije zasnovane na prirodnim resursima i produktivnosti **nisu dominantne ekonomije** u doba četvrte industrijske revolucije.
- ❑ Najjače svjetske ekonomije su **ekonomije zasnovane na znanju i inovativnosti**.

Samozapošljavanje kao karijerna opcija

Formalni i neformalni obrazovni sistemi **koji podstiču kreativnost** djece i mladih i koji imaju izgrađene preduzetničke ekosisteme, **povećavaju u budućnosti preduzetničke namjere đaka i studenata i razmišljanje o samozapošljavanju kao jednoj od karijernih opcija** (Petković, 2017).

Preporuka OECD-a

Početak 2000. godine Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) preporučila je svim zemljama članicama **da uključe predmete koji se odnose na preduzetništvo na svim nivoima obrazovanja** (Carcamo-Solís et al., 2017).

Istraživanja brojnih autora potvrđuju pretpostavku da škole u doba digitalne revolucije **ne prate istim tempom** sve brže tehnološke, kulturološke, sociološke i ekonomske promjene

Šrajner (Schreiner, 2006, str. 57 citirano u Sagar, 2015, str. 9) je analizirao podatke prikupljene od **oko 26 000 učenika** u srednjim školama u 25 zemalja u Evropi, Africi, Aziji i Južnoj Americi i otkrio je da **objašnjenje nezadovoljstva učenika** učenjem u školama može da se objasni na način da se **nauka u školama doživljava previše "teorijskom, orijentisanom na činjenice i preopterećena podacima, sa malo prostora za fantaziju, kreativnost, uživanje i radoznalost"**. Školski planovi i programi rijetko se bave savremenim pitanjima [nauke i tehnologije] u društvu. **Predmeti su apstraktni i teorijski, a to je u suprotnosti sa zdravim razumom.** Smatra se da je gradivo kompikovano i teško razumljivo, te prema tome, zahtijeva mnogo koncentracije i napornog rada".

Škole XXI vijeka?

- ❑ Škole i univerziteti treba da odgovore na izazove XXI vijeka i **da postanu mjesto u kojem se podstiču đaci i studenti na divergentno razmišljanje** („misliti u više pravaca“) koje vodi ka većoj kreativnosti, inovativnosti, kritičkom razmišljanju, komunikacionim i vještinama rješavanja problema.
- ❑ Sve ove vještine su neophodne za efikasnu integraciju svršenih srednjoškolaca ili diplomiranih studenata nakon prvog ciklusa studija na tržište rada, u digitalnoj eri globalnog svijeta.

Samozapošljavanje i obrazovni sistemi

Zemlje bivše Jugoslavije spadaju u male tranzicione ekonomije u razvoju koje, izuzev Slovenije (OECD, 2016), još uvijek u svome formalnom obrazovnom sistemu, bez obzira na brojne reforme, vuku recidive iz prethodnog, socijalističkog sistema.

- U Evropskoj uniji je kao problem konstatovana manja orijentisanost stanovništva ka preduzetništvu u odnosu na konkurentske ekonomije razvijenih zemalja Zapada i Istoka.
- Prema istraživanjima, samo **37% Evropljana** se izjašnjava da bi željeli da budu „samozaposleni“, dok taj procenat u SAD i Kini iznosi **51%, odnosno 56%** respektivno (European Commission, 2013, str. 7)

Preduzetničke namjere studenata u Banja Luci

- Još pesimističniji su budući akademski građani u BiH. U istraživanju o preduzetničkim namjerama studenata Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, na uzorku od 351 studenta, samo **18,2%** ispitanika saglasni su sa tvrdnjom da su skloniji pokretanju sopstvenog posla nego upravljanju poslovima drugih (Petković 2017)

- Istraživanje Petkovića (2017) potvrđuje rezultate prethodnih istraživanja (Langer et al., 2016; Keat et al., 2011) koja pokazuju da ***postoji statistički značajna povezanost između preduzetničkih namjera studenata i njihovog porodičnog naslijeđa***, odnosno preduzetničkog okruženja u kojem su odrasli. Ono što je problematično u BiH je preduzetničko naslijeđe ogromne većine ispitanika iz našeg uzorka, **čiji roditelji nisu preduzetnici (83,47% od ukupnog broja ispitanika).**

Slika 69

Ključne životne kompetencije cjeloživotnog učenja

Ključna kompetencija 7 - *Smisao za inovativnost/pokretanje ideja i preduzetništvo*

.....definisana je **kao smisao za inovativnost i preduzetništvo**, a odnosi se **na mogućnost pojedinca da ideju pretvori u djelo**. Ona uključuje kreativnost, inovaciju i preuzimanje rizika, kao i mogućnost da pojedinac planira i provede projekte kako bi postigao određene ciljeve.

Podržava sve, u svakodnevnom životu, kod kuće, kao i u društvu; čini zaposlene svjesnijim o kontekstu njihovog posla i sposobnijim da iskoriste prilike, te predstavlja podršku preduzetnicima za stvaranje društvene ili komercijalne aktivnosti. Ovo uključuje svjesnost o etičkim vrijednostima i promociju dobrog rukovođenja.

LIČNE KOMPETENCIJE PREUZETNIKA

- Liderski kvaliteti
- Ubjedljiv
- Spreman na preuzimanje rizika
- Povjerljiv
- Liderski kvaliteti
- Spremnost
- Preduzetan
- Inovativan

Zašto je važna preduzetnička edukacija?

- Preduzetnička edukacija je neophodna ne samo **za oblikovanje mentalnog sklopa mladih**, već i za pružanje **vještina, znanja i stavova** koji su **ključni za razvoj preduzetničke kulture** (European Commission, 2016).

Zašto je važna preduzetnička edukacija?

ULAZ U KABINET ZA MATEMATIKU

- ❑ Preduzetnička edukacija podrazumijeva da učenici **razvijaju vještine i način razmišljanja kako bi mogli kreativne ideje pretvoriti u preduzetničke akcije.** Ovo je ključna kompetencija za sve polaznike, podržavajući lični razvoj, aktivno građanstvo, socijalnu uključenost i zapošljivost.
- ❑ Relevantna je tokom **procesa cjeloživotnog učenja**, u svim disciplinama učenja i u svim oblicima obrazovanja i obuke (formalnom, neformalnom i informalnom) koji doprinose preduzetničkom duhu ili ponašanju, sa ili bez komercijalnog cilja. (European Commission, 2016, str. 19)

Preduzetničke vještine se mogu naučiti!!!!

- Radnici budućnosti će trošiti više vremena na aktivnosti za koje su mašine manje sposobne, kao što su **upravljanje ljudima, primjena ekspertize i komuniciranje sa drugima.**
- Manje će se baviti **predvidivim fizičkim aktivnostima, prikupljanjem i obradom podataka, u kojima mašine već prevazilaze ljudske performanse.**
- Potrebne vještine i sposobnosti će se takođe pomjeriti, **zahtijevaće se više socijalnih i emocionalnih vještina i naprednijih kognitivnih sposobnosti, kao što su logično razmišljanje i kreativnost.**

Preduzetničko obrazovanje u osnovnim školama

- Preduzetničku edukaciju je neophodno pokrenuti što je ranije moguće. Naime, postoje istraživanja koja idu u prilog tvrdnjama da **sa edukacijom koja ima elemente preduzetničkog obrazovanja, treba krenuti još od predškolskog nivoa obrazovanja.**
- Vajzbah (Weissbach, 2008) smatra da je preduzetnička edukacija u vrtićima još tabu tema za mnoge eksperte, ali da **postoji mnogo ciljeva predškolskog obrazovanja koji su u potpunosti saglasni sa ciljevima preduzetničke edukacije, a to su:**

- razvijanje kapaciteta djece za rješavanje problema,
- orijentacije ka solucijama,
- kreativnost,
- hrabrost, i
- takmičenja zasnovana na igranju različitih uloga.

Preduzetnička edukacija kao *komplementarni trening*

- Zuzana (Zsuzsanna, 2008) navodi nekoliko preporuka o potrebi i načinima uvođenja preduzetničke edukacije u obrazovni sistem zemalja Evropske unije. Između ostalih, citira preporuke Brisela iz 2006. godine, u kojima se kaže da preduzetnička edukacija treba da bude organizovana kao *komplementarni trening*.

Učenička mini firma

- ✓ *Učenička mini firma* je najrepresentativnije preduzetničko iskustvo u osnovnoškolskom kontekstu.
- ✓ Mikro kompanija je organizovana na isti način kao i prava mala i mikro preduzeća, a osnovna svrha je mladima dati priliku da nauče kako da stvore, organizuju i upravljaju biznisom (Carcamo-Solís et al., 2017).

Veoma je značajno od malena podsticati timski rad

- Brojne su mogućnosti podsticanja vizueliziranja i maštanja kod djece, kao bitnih preduslova podsticanja kreativnosti. **Veoma je značajno od malena podsticati timski rad.**
- Na primjer, moguće je organizovati takozvanu „**Dječiju sedmicu preduzetništva u školi**“, u kojoj bi kroz formu takmičenja, gostujućih predavanja, projekcija filmova, djeca stekla osnovna znanja o pokretanju i vođenju preduzeća.
- **Od igranja uloga i primjene kreativnih tehnika dolaska do ideja organizacijom radioničkog tipa edukacije, pa do upotrebe 3D štampača u nastavi.** Digitalizacija nastave i uvođenje takozvanog „e-škola“ koncepta igra značajnu ulogu u povećanju efikasnosti i efektivnosti nastavnog procesa.

Slika 70

Upotreba 3D štampača u osnovnim školama

Preduzetni direktori/ke

- ❑ Bitnu ulogu u uspostavljanju “preduzetničke” osnovne škole imaju **direktori i direktorke** koji treba da imaju sklonosti ka proaktivnosti, preuzimanju razumnih rizika i inovativnosti, što su neke od ključnih karakteristika **preduzetnički orijentisanih menadžera**.
- ❑ Oni su lideri promjena u školama koji žele da se **transformišu iz “klasične” škole u preduzetnički orijentisanu školu**.

Preduzetničko obrazovanje u srednjim školama

- Uspjeh preduzetničkog obrazovanja u srednjim školama **ne zavisi samo od uvođenja predmeta Preduzetništvo**, već i **od spremnosti profesora da rade „na drugačiji način“**, **đaka koji aktivno učestvuju u interaktivnoj teoretskoj i praktičnoj nastavi**, opremljenosti škole sa informatičkom opremom, laboratorijama, školskim pomagalima, od dostupnosti uzora za ugledanje iz bližeg okruženja i spremnosti svih zainteresovanih strana izvan škole da se aktivno uključe u život škole.

Preduzetničko obrazovanje: put ka uspjehu

- U studiji **Preduzetničko obrazovanje: put ka uspjehu** na osnovu sumiranja rezultata 91 istraživanja iz 23 zemlje, koja su se bavila mjerenjima različitih efekata preduzetničkog obrazovanja (84 nacionalna istraživanja i sedam istraživanja koja su uključivala više zemalja) navodi se sljedeće:

Mladi
preduzetnik

Preovlađujući utisak koji je proizašao iz sakupljenih dokaza je da preduzetničko obrazovanje funkcioniše. **Učenici koji su prošli kroz programe preduzetničkog obrazovanja češće započinju sopstveni biznis, a njihove kompanije imaju tendenciju da budu inovativnije i uspješnije od onih koje vode osobe bez te vrste obrazovanja.** Alumnisti preduzetničkih programa imaju manji rizik da budu nezaposleni, i češće imaju stabilna zaposlenja. **U poređenju sa svojim vršnjacima, oni imaju bolje poslove i zarađuju više novca.** Tome se dodaje da efekti preduzetničkog obrazovanja „imaju tendenciju kumuliranja i akceleracije: oni koji su učestvovali u većem broju preduzetničkih obrazovnih programa, imali su višestruke koristi. Pozitivni uticaj nije ograničen na polaznike i alumniste. Osim uticaja na pojedinca, dokazi iz analiziranih istraživanja takođe pokazuju pozitivan uticaj na obrazovne institucije, ekonomiju i društvo. (European Commission, 2015, str. 7)

Koliki se značaj pridaje preduzetničkom obrazovanju, i koliko se radi na njegovom razvoju u okviru Evropske unije, može se pratiti kroz dokumente koje su inicirali Evropski parlament, Savjet Evrope i Evropska komisija (Kisić & Petković, 2019)

Slika 71

Strateški pristup uvođenja preduzetničkog obrazovanja u formalni obrazovni sistem u Evropskoj uniji – geneza razvoja

Primjer Singapura: Zašto su djeca iz Singapura tako dobra u matematici?

Slika 72

Srednja škola Admiralty, Singapur

Direktori i nastavnici - centralne figure

- ❑ Kao i u slučaju osnovnih škola, mišljenja smo da je u procesu izgradnje modernih srednjih školi neophodno krenuti od **jačanja menadžerskih i preduzetničkih vještina i kompetencija direktora srednjih škola**, kroz proces edukacije i sertifikacije.
- ❑ Posebno ulogu **zauzimaju nastavnici kao centralna figura rada sa mladima kojima treba podrška u izgradnji preduzetničkih vještina i kompetencija.**

A woman with glasses and a ponytail is pointing at a large screen. The screen displays a website interface with a search bar, navigation menu, and various content blocks. A circular inset highlights a specific area of the screen, showing a green globe icon and a blue cloud icon. The background of the screen is a green, textured pattern.

Motivisani đaci, roditelji, preduzetnici iz lokalne zajednice, mediji, institucije postojeće preduzetničke infrastrukture, sljedeći su u mozaiku koji nazivamo **preduzetnički ekosistem.**

- Kao što ste čuli u primjeru o Singapuru, pored nastavnih metoda koje treba modifikovati, **neophodno je kreirati i prostor sa tehnološkim pomagalima** (na primjer, pametne table, LED paneli, LCD projektori, brzi bežični internet) **koji će pomoći u vizuelizaciji nastavnog procesa i podsticanju mašte đaka**, što vodi povećanoj kreativnosti i podsticanju divergentnog razmišljanja, i konačno, inovativnosti učenica i učenika.

Predmet „Osnove preduzetništva“

- Takođe, preporuka je da se u svim srednjim školama uvede obavezni predmet „Osnove preduzetništva“, bez obzira na profil škole.
- Istraživanja na svjetskom nivou pokazuju da posebno dobre efekte u preduzetničkom obrazovanju daju neformalni oblici obrazovanja, a kao najbolji model dobre prakse je prepoznat model „učeničke kompanije“ (Ernest Young, 2013; European Commission, 2012, 2015).

Model „učeničke kompanije“ – primjer UK

Velika Britanija je jedna od evropskih zemalja sa najdužom istorijom sprovođenja programa „učenička kompanija“. Poslije 50 godina primjene programa, napravili su istraživanje na uzorku od 371 člana Alumnija koje je pokazalo: da su **26% veće šanse da polaznici ovog programa pokrenu svoj posao** u odnosu na svoje vršnjake, **da njihova preduzeća ostvaruju veći prihod** (12% preduzeća, u odnosu na 3% u kontrolnoj grupi, ostvaruju prihod veći od 500,000 funti), ...

zapošljavaju veći broj ljudi od drugih uporedivih preduzeća (11% zapošljava od 51 do 100 ljudi, nasuprot 9% u kontrolnoj grupi), da su **njihova preduzeća pokazala veću otpornost na probleme u poslovanju u periodu krize** (49,6% je povećalo prodaju u toku krize, a 30% njih je razvilo nove proizvode), da su **njihova preduzeća veoma diversifikovana, da su inovativna** i slično (Athayde, 2012).

Primjer Švedske – 20%

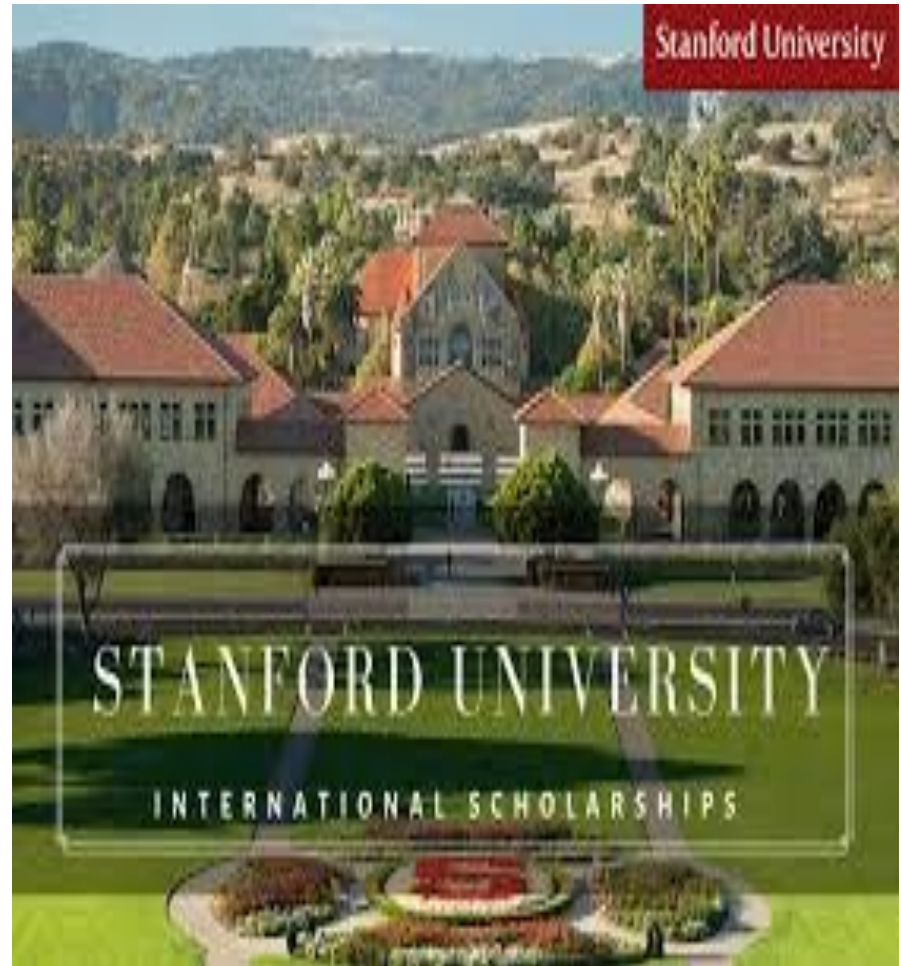
U periodu od 1990. godine do 2007. godine na uzorku od 166.603 polaznika programa od 1980. godine do 2007. godine, i kontrolne grupe koja je imala 221.530 ispitanika koji nisu prošli kroz program. Konstatovano je:

- da su polaznici programa **u 20% više slučajeva** od kontrolne grupe na početku karijere **pokrenuli svoje preduzeće** i to su uradili u prosjeku za godinu dana mlađi

- kompanije koje su osnovali polaznici programa „učenička kompanija“ **imale su u prosjeku 20% veće prihode** od prihoda kompanija kontrolne grupe, pri čemu je „**vijek preživljavanja**“ **njihovih kompanija bio duži**, više su doprinijeli prihodima budžeta.

Moderni univerzitet kao preduzetnički ekosistem

Najbolje rangirani svjetski univerziteti, kao što su Stanford, Harvard, MIT, Oksford (Oxford), Univerzitet u Čikagu (University of Chicago) **imaju uspostavljen preduzetnički ekosistem** i veliki broj studenata, zahvaljujući svojim profesorima i uspostavljenim centrima podrške razvoju preduzetništva u kampusima univerziteta, koji pokreću vlastite biznise.

Preduzetnički ekosistem

- Pristup ekosistemu preduzetništva pojavio se kao **odgovor na podršku post-startap preduzećima** na način da prepoznaje da **firme sa visokim rastom cvjetaju u karakterističnim vrstama podržavajućeg okruženja** (Mason & Brown, 2014).
- Stam (2015, str. 1) kaže da je u svoj osnovi, „**preduzetnički ekosistem nezavisan skup aktera kojim se upravlja na takav način da omogućava preduzetničko djelovanje**“.

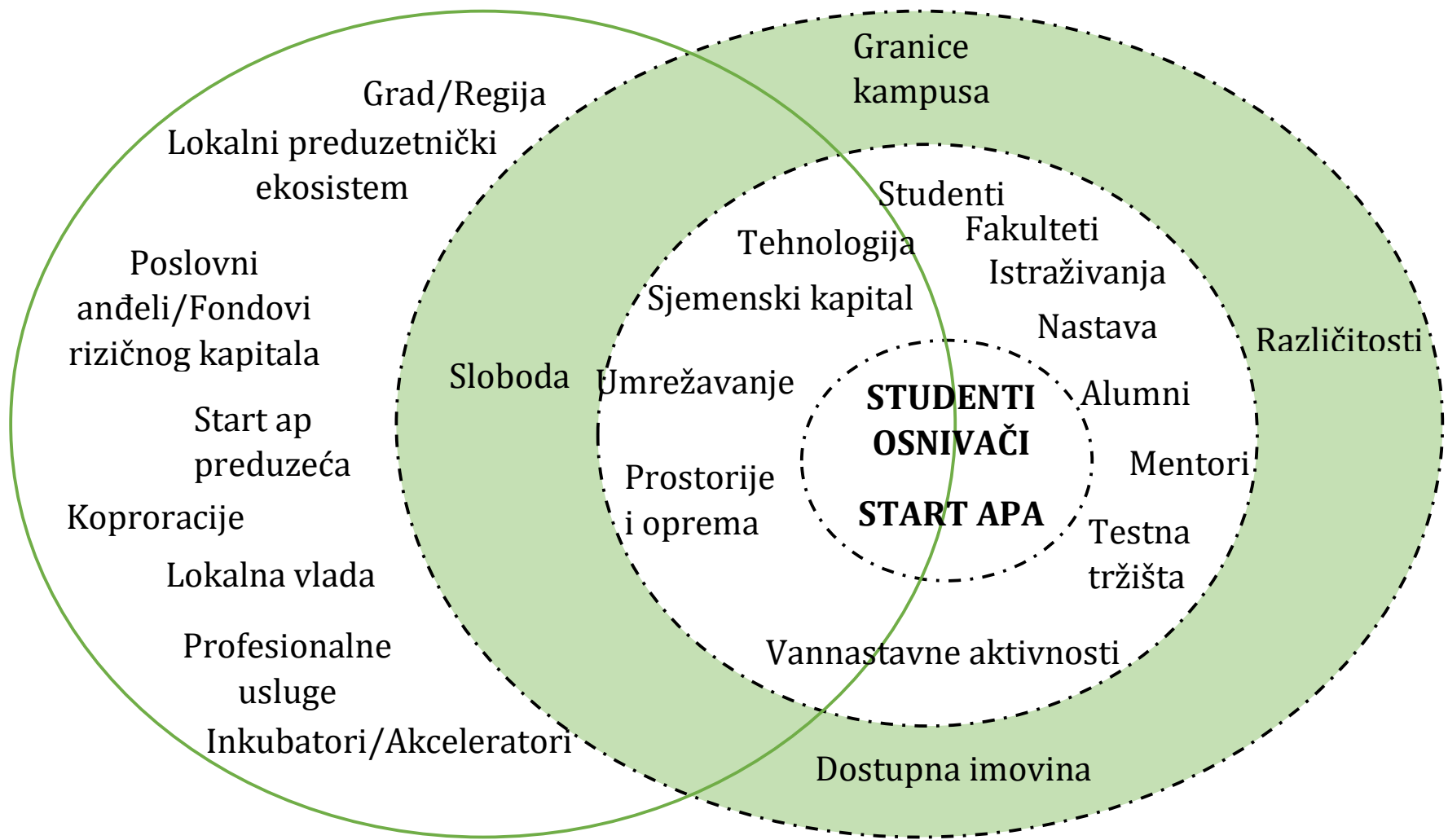
Kampusi kao preduzetnički ekosistemi

- Miler i Eks (Miller & Acs, 2017) smatraju da **kampusi zapravo treba da budu preduzetnički ekosistemi**, u kojima će u centru pažnje biti studenti osnivači preduzeća.
- Razlike se neće praviti po pitanju različitih studija koje pohađaju, **a u fokusu bi bili isključivo studenti koji ulažu najviše truda za opstanak njihovih brzorastućih i novonastalih preduzeća.**
- Na studenta osnivača **utiču mnogi faktori koji ga okružuju**, koje pored ličnih karakteristika, kreativnosti, inovativnosti, spremnosti na preuzimanje rizika, čine i agenti, institucije, raspoloživost eksternih izvora finansiranja, okolina i procesi koji mu omogućavaju da započne vlastiti biznis.
- Miler i Eks (Miller & Acs, 2017) su razvili dijagram kako bi saopštili kako se **granica kampusa može shvatiti kao sopstveni preduzetnički ekosistem**, a ne samo dio šireg ekosistema ili klastera.

Slika 73

Preduzetnički ekosistem Univerziteta u Čikagu

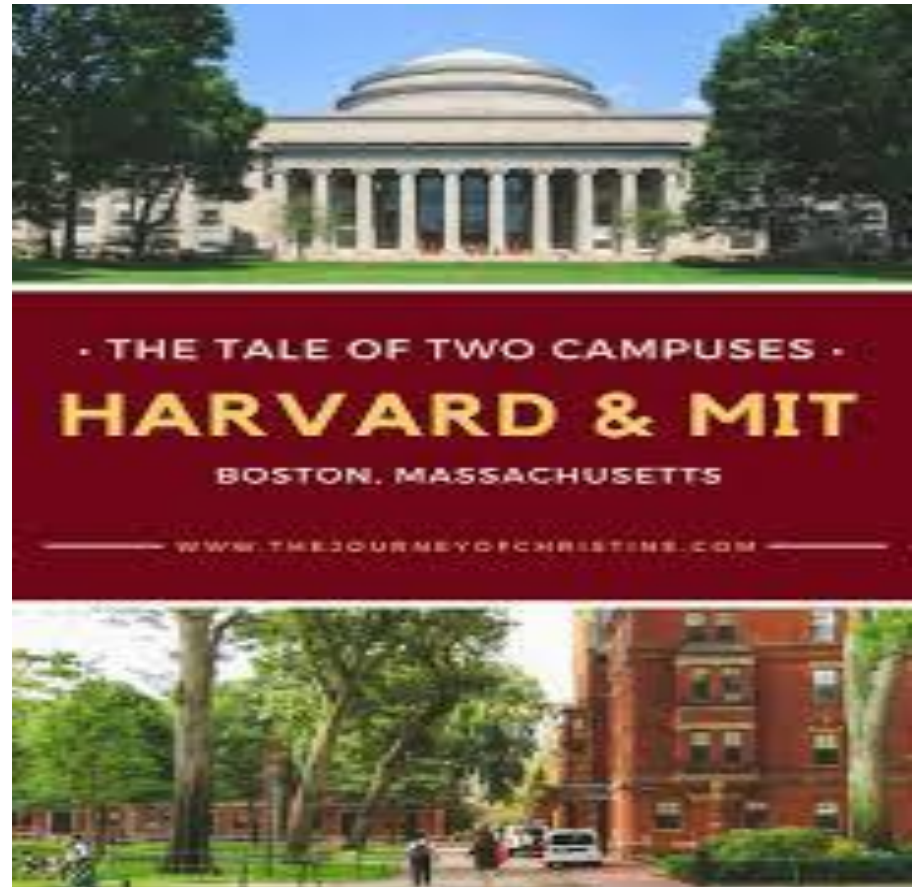

Bilješke. Slika predstavlja komponente preduzetničkog ekosistema Univerziteta u Čikagu, preuzeto i adaptirano iz Miller & Acs, 2017.

Modeli razvoja ekosistema univerziteta

Prema Grahamu
(Graham, 2014, str. 40),
postoje dva uobičajena
modela razvoja
ekosistema univerziteta:

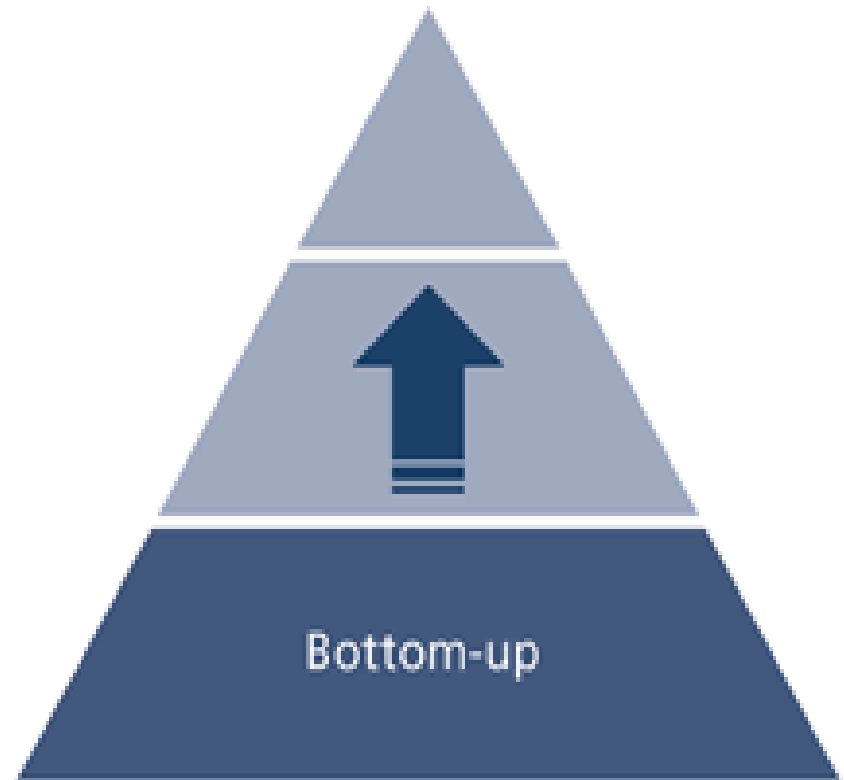
- *Model A: „Odozdo prema gore“*
- *Model B: „Od vrha prema dolje“*

Model A: „Odozdo prema gore“ („bottom-up“ model)

.... je model **vođen zajednicom**, a katalizirali su je studenti, alumni i preduzetnici u regionalnoj ekonomiji.

- Tipično vođen od strane univerzitetskih stručnjaka, studenata i alumniija, dinamički i inkluzivni ekosistem stvara se kroz snažna partnerstva povjerenja **između regionalne preduzetničke zajednice i univerziteta.**

Model B: „Od vrha prema dolje“ („top-down“ model)

... je **vođen od strane univerziteta**, funkcioniše kroz uspostavljene univerzitetske strukture.

- Ovaj model obično pokreće **želja za ostvarivanjem prihoda od univerzitetskog istraživanja**, pri čemu je agenda preduzetništva i inovacija vođena i fokusirana na snažnu i ambicioznu kancelariju za transfer tehnologija (TTO) (ili ekvivalent).

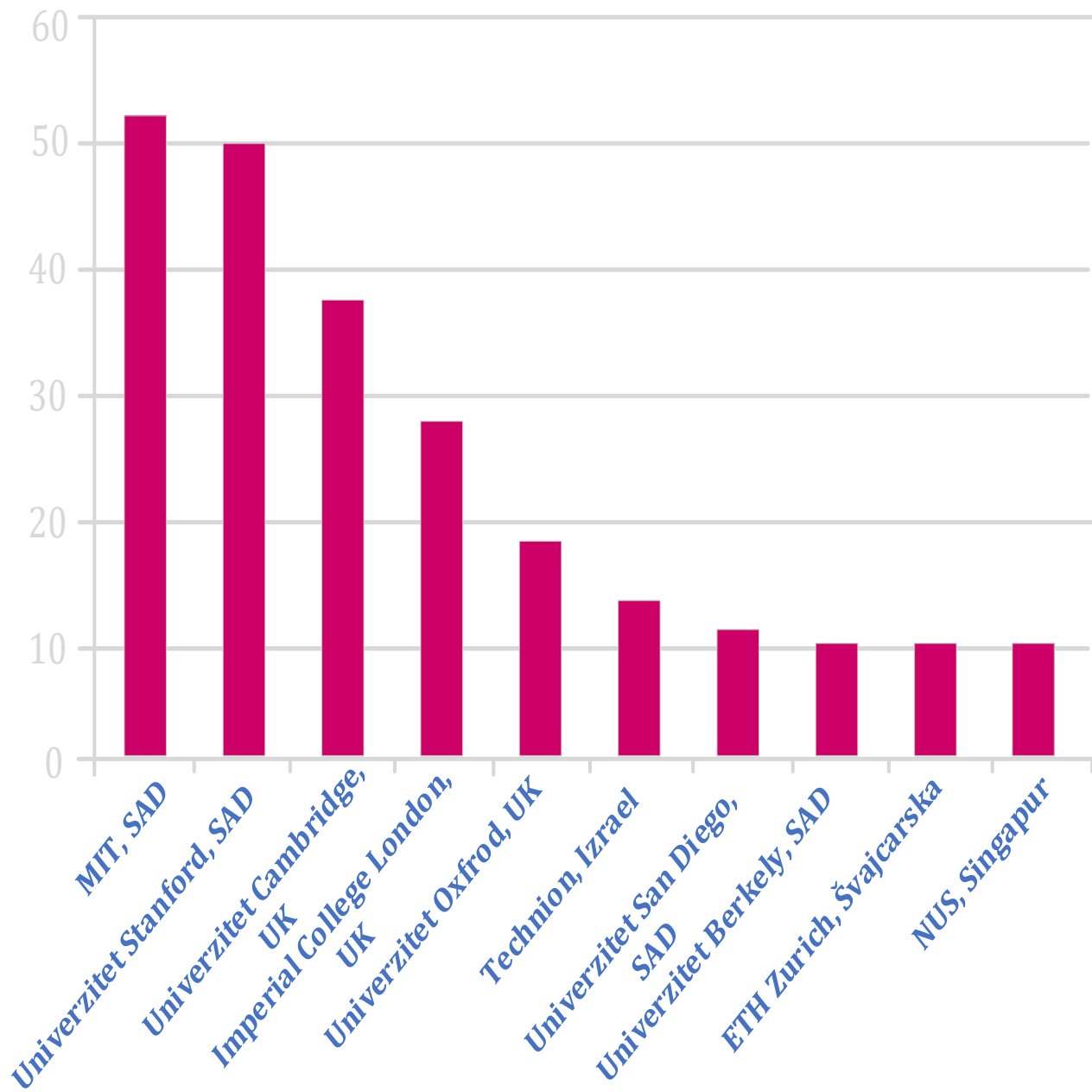

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЦЕНТАР ЗА ПРЕДУЗЕТНИШТВО И ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГИЈА
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ENTREPRENEURSHIP AND TECHNOLOGY TRANSFER CENTRE

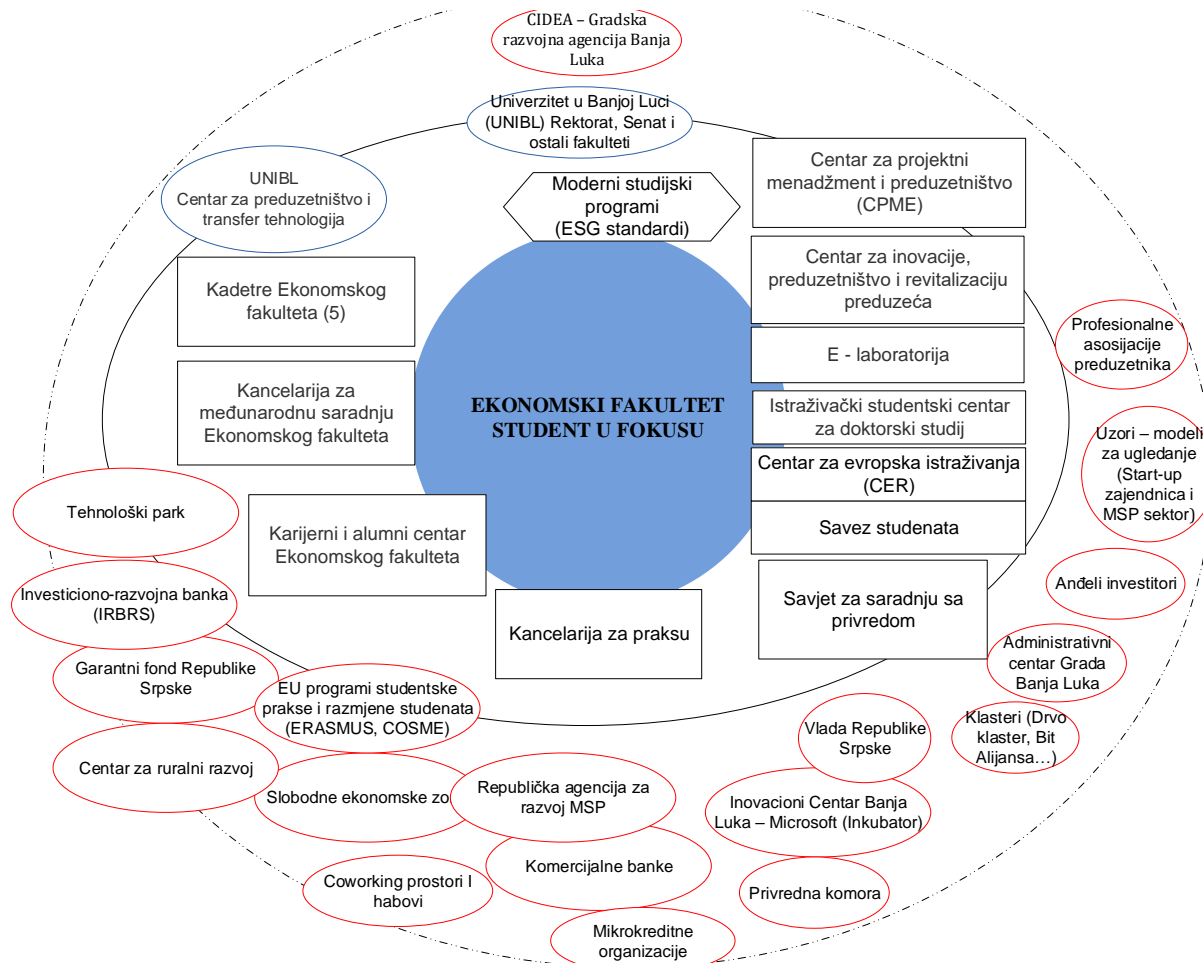

Grafikon 9

Vodeći svjetski univerziteti kao tehnološki inovacioni ekosistemi

Preduzetnički ekosistem Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci

Studija slučaja 17

Studenti iz Banja Luke pokrenuli biznis i napravili najbolji turistički film na svijetu

MANIA

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

